

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ: РОЛЬ В ЗНАННЬОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України

У статті досліджено новітні технології, в яких поєднується суперечність: з одного боку, вони спрямовані на «оплоднення» техніки і технологій, з іншого – це технології маніпулювання свідомістю.

Вступ

В останні десятиліття серед новітніх технологій відзначають появу специфічних соціально-гуманітарних технологій (Hi-Hume, High-Hume). З'явилися й перші енциклопедичні визначення: High-Hume-технології – складні технології, спрямовані на зміну людини (за аналогією з традиційними високими технологіями (High-Tech), що спрямовані на зміну навколишнього середовища). Спочатку вони використовувалися тільки для позначення технологій формування свідомості, проте потім були поширені на увесь спектр традиційних гуманітарних технологій, пов'язаних з освітою, охороною здоров'я, культурою і т. д. [1, с. 1002]. Отже, мова|промова| йде про такі соціальні й гуманітарні технології, які призначені для дії на індивідуальну|або масову свідомість.

Постановка завдання

Потреба в управлінні суспільством, різними соціальними групами й конкретними людьми створилася одночасно з виникненням суспільства, тому соціальні й гуманітарні технології виникли разом з матеріальними ще в доіндустріальному суспільстві. Але в більшості випадків соціальні й гуманітарні технології спеціально не розроблялися, а склалися стихійно. Вони мали відносно простий характер, могли бути засвоєні інтуїтивно, на основі емпіричних знань і досвіду. Внаслідок|внаслідок| домінування традицій в ціннісних підставах менталітету доіндустріального|суспільства|товариства| будь-які зміни як в матеріальному виробництві, так і в соціальному управлінні та діяльності зустрічали в ньому сильний опір|. Це стосувалося також впровадження нових методів і технологій управління.

Для сучасних соціально-гуманітарних технологій характерним є те, що їхня розробка здійснюється на основі новітнього соціально-гуманітарного знання. Наукоємність|наукоємна| соціальних технологій постійно зростає. Але|та| такий стан речей складався достатньо поступово і є характерним лише для кінця XX – початку XXI ст.

Основна частина

Витоки формування соціальних і гуманітарних технологій вбачаються в розвитку впродовж XX ст. соціологічної науки, і, в першу чергу, соціальної інженерії; формуванні теорій соціального управління, перш за все, наукового менеджменту; розвитку соціальної психології; становленні кібернетики й поширенні принципів системного підходу до дослідження суспільства і соціальних процесів. Все це сприяло розробці соціально-технологічного підходу до вивчення соціальних систем і сприяло усвідомленню того, що соціальними процесами можна керувати на науковій основі.

На початку XX ст.|ст| в розвитку соціологічної науки відбувається|походить| різке перенесен-

ня|перенос| уваги від розробки загальносоціологічних теорій|, відірваних від повсякденного життя, до вивчення конкретних соціальних| явищ. Це призвело|призводить| до розквіту емпіричної| соціології і розвитку прикладних соціологічних досліджень. Соціологи починають|розпочинають| грати активну роль у формуванні і прийнятті| управлінських рішень|розв'язань|, тобто вони не тільки|не лише| збирають інформацію|, аналізують і діагностують соціальні проблеми, але й сприяють| ухваленню|прийняттю| оптимальних управлінських рішень|розв'язань|. Вони активно| включаються в консультативно-управлінську діяльність, в процеси створення|створіння| й реалізації соціальних проєктів і впровадження соціальних нововведень|новин|. Практика управління починає|розпочинає| залежати від соціологічної| науки.

Прагнення підвищити ефективність управлінських впливів| призвело до становлення соціоінженерного| підходу, суть якого полягає в поєднанні|сполученні| соціологічних методів обробки, узагальнення й аналізу| соціологічних даних та інженерного мислення. Соціальна інженерія як наука формувалася на стику прикладної соціології, соціальної психології й теорій соціального управління, тобто спочатку вона носила міждисциплінарний| характер|вдачу|. Соціальна інженерія відноситься до людини як до активного чинника|фактору| соціальних процесів, у яких штучні системи (на відміну від природних) є|з'являються| результатом цілеспрямованої|ціленаправленої| дії людей і можуть існувати тільки|лише| при постійній взаємодії з|із| людиною, яка їх створила або обслуговує. До таких систем відносяться соціальні інститути й організації, організовані групи, як стійкі форми нормативно-рольової регуляції та регламентації спеціалізованої діяльності людей|. Соціальна інженерія не лише перетворює наукові знання в моделі та проєкти соціальних інститутів, але й моделює| цінності, норми, правила поведінки і діяльності. Якщо спочатку соціоінженерні| знання і методи використовувалися лише| для організації й управління виробництвом, то дуже швидко вони почали|стали| застосовуватися різними владними і бюрократичними структурами, громадськими організаціями, засобами масової інформації та іншим організаціями, які утворювалися для захисту колективних інтересів. Індустріальне виробництво пов'язане з необхідністю управління| персоналом на науковій основі.

На початку XX ст.|ст| виникає науковий| менеджмент. На межі 20-30-х рр. XX ст.|ст| відбувається|походить| усвідомлення того, що в організації виробництва та управління необхідно не тільки|не лише| використання принципів «наукового менеджменту», сформульованих| в працях Р. Тауна, Ф. Тейлора, Ф. Файоля, М. Фоллет, Г. Емерсона та ін.,

що зводять людину до рівня автоматичного виконавця/виконувача наданих інструкціями трудових прийомів та мотивованого виключно/винятково економічними методами, але й врахування/урахування «людського чинника/фактору» разом з поряд з виробничою демократією. Відбувається/походить поворот до гуманізації проблем менеджменту, що стимулює пошук соціально-управлінських механізмів, які дозволяють задіяти моральні й психологічні чинники/фактори мотивації і зацікавленості людей в праці. З'явилось/появлялося прагнення поєднати індустріальну організацію виробництва із/із соціальними аспектами праці. Став необхідним інженер із/із якостями керівника виробництвом, що володіє спеціальними знаннями і професійними навичками/навичками організаційної роботи із/із людьми, тобто інженер-менеджер. Ідеї «людських відносин» завдяки подальшому/дальшому удосконаленню способів практичної реалізації результатів почали/стали використовуватися не лише на виробництві/не лише, а й в різних навчальних закладах, спортивних, військових/воєнних та інших організаціях.

Перехід до нового етапу розвитку соціології пов'язаний з впровадженням методів кібернетики – науки про управління складними системами. Це вело до технічного переоснащення, математизації методів дослідження й аналізу, збагачення уявлень про залежності «змінних», розширенню понятійного апарату. Кібернетика стимулювала розвиток таких наукових дисциплін, як теорія систем, інформатика, управління та ін. Кібернетичні методи зробили/чинили доступною для дослідження соціальну проблематику, тобто змогли використовуватися для вивчення великих практичних соціальних проблем, а не лише/лише для дослідження автономних соціальних явищ, таких як безробіття, реклама, еміграція та ін. Завдяки цим методам і математичній мові/язику у соціологів з'явилась/появлялася можливість/спроможність вивчати соціальні явища й процеси об'єктивно, без ідеологічного тиску.

Індустріалізація виробничої сфери дуже швидко призвела до індустріалізації всього соціального життя [2]. Подальший розвиток соціальної інженерії, як сфери науково-практичної діяльності в соціології, був пов'язаний з цілеспрямованою дією на процеси й організаційні структури спеціалізованої діяльності людей і орієнтувався на регулювання, зміну й контроль практичних дій, людської поведінки спільно з керівниками підприємств, адміністративними структурами. Соціальна інженерія здійснює перетворення соціологічних знань, отриманих в рамках теоретичних досліджень, в конкретні моделі, проекти або конструкції соціальної діяльності, соціальних інститутів, цінностей, норм. Основу соціальної інженерії складають соціальне проектування, програмно-цільове управління та соціально-технологічна діяльність, які поступово виділяються в самостійні спеціалізовані види науково-практичної діяльності.

В кінці ХХ ст. з причини загострення глобальних криз суспільство вимушене було почати думати про своє подальше існування, функціонування й розвиток, які самі по собі стали проблематичними. Ідеї

необхідності активного, осмисленого впливу на життя, отримання прогнозованих соціальних результатів, пошук ефективніших та актуальніших методів освоєння соціального простору стають дуже популярними. В результаті пріоритетні позиції зайняли ті методи освоєння соціального простору, які здатні не тільки вивчати й передбачати зміни в житті суспільства, але й конструктивно впливати на практику, а також прогнозувати результати різноманітної дії на розвиток соціальних систем, сприяти активізації включення наукових інновацій у вирішення прикладних завдань [3].

Ще одним джерелом формування наукових основ соціальних технологій виступають теорії управління, насамперед сучасні теорії соціального управління. Для створення соціальних технологій використовуються також міждисциплінарне соціогуманітарне знання, ідеї й методи, насамперед психології, політології, економіки та інших наук. Застосовуються досягнення міждисциплінарних теорій соціального прогнозування та соціального проектування. Поняття «соціальні технології» отримує все більше розповсюдження при розгляді різних процесів соціального управління. Мова йде про технологізацію процесів соціального управління.

Саме у кінці ХХ ст. отримують широке розповсюдження соціальні технології, які дозволяють оперативно поставити діагноз, ухвалити рішення, скорегувати поведінку соціального об'єкту. Соціальні технології почали впроваджуватися в соціальну практику.

Сенс і призначення будь-якої технології полягає в намірі оптимізувати процес отримання необхідного результату, знизити витрати на управління, підвищити його ефективність. Специфіка соціальної технології визначається структурою суспільних стосунків, законами їхнього розвитку. Основне призначення соціальних технологій – оптимізація виконання різноманітними суб'єктами своїх обов'язків і завдань. Вони впорядковують засоби досягнення мети, закріплюють задану черговість дій та алгоритмізують поведінку суб'єктів. Соціальні технології призначені для дії на особу та її свідомість.

Сьогодні у світовій практиці управління інноваційний метод освоєння соціального простору – його технологізація – набуває все більшого поширення. Соціальні й гуманітарні технології – це такі інтелектуальні ресурси, за допомогою яких стає можливим не лише вивчати й передбачати різноманітні соціальні зміни, але й реально впливати на соціальну діяльність конкретних людей та отримувати ефективний прогнозований соціальний результат. Інтерес до соціальних і гуманітарних технологій постійно зростає.

Сучасні соціальні технології, націлені на управління великими соціальними групами і верствами, на регулювання суспільних настроїв, вимагають величезних фінансових і ресурсних вкладень. При цьому соціальні технології діють часто-густо в сферах, у яких створюються і перерозподіляються дуже важливі і значні ресурси, наприклад у сфері фінансових ринків або політики.

Акценти в маркетингу тепер ставляться на управління поведінкою споживача і його бажаннями,

на задоволення символічних (іміджевих), інтелектуальних та емоційних потреб. Зароджується «економіка вражень», орієнтована на відчуття споживача та його емоції. Основними інструментами маркетингу є реклама (рекламні технології) і public relations (PR, зв'язки з громадськістю). Реклама і PR в даний час тісно взаємозв'язані. За допомогою PR формується інтерес до товару, а також позитивний керований імідж товару та його виробника, а за допомогою реклами споживач оповіщається про присутність товару на ринку і спонукається до покупки. Фахівці PR і реклами використовують сучасні методи спілкування, переконання і маніпуляції для налагодження співпраці і встановлення взаємопорозуміння. Величезну роль відіграють наукові дослідження. Залучаються знання з психології, соціології, педагогіки, філософії та інших наук.

Сьогодні величезні інвестиції йдуть на створення брендів, які несуть певні сенси про нові якості товару, повідомляють про них покупців, а самим товарам додають вищу вартість. Бренд створюється в свідомості споживача, а не на лінії виробництва. Це не товар або послуга самі по собі, а результат комунікативної дії, що виражається в створенні унікального і привабливого образу об'єкту вжитку. Бренди все частіше формуються і управляються свідомо. Створюваний образ має бути точно прорахований, спланований, його поява в мозку споживача має бути прогнозованим результатом багаторівневої дії. Використовуючи механізми міфологізації й міфологічні пласти свідомості, бренд формує у споживачів стійкі позитивні емоції, довгострокову лояльність, готовність платити вищу ціну. На сучасному споживчому ринку фактично йде не стільки боротьба товарів, скільки боротьба брендів. Високотехнологічні компанії, як правило, задовольняють той попит, який самі і створюють при розкручуванні своїх брендів. Ефективні принципи комерційного маркетингу поширюються на інші соціальні технології, наприклад, на політичні. Політичний маркетинг використовує новітні маркетингові технології для досягнення політичного успіху.

Сучасні соціогуманітарні технології виникають як управлінські технології, супроводжуючі технології в промисловості як на етапі створення і функціонування, так і на етапі реалізації продуктів. Основне призначення соціогуманітарних технологій – це така дія на свідомість (індивідуальну або масову), яка має на меті досягнення певних керівних і маніпулюючих дій. Для соціогуманітарних технологій характерна висока наукоємність. Вони взаємозв'язані між собою і взаємозумовлюють одна одну. Фундаментальне й прикладне соціогуманітарне знання поєднується в них з можливостями інформаційних технологій, але потрібне також залучення математичного й природничого знання (фізіології, генетики, етології та ін.). Становлення соціогуманітарних тех-

нологій, по суті, є процесом конвергенції соціальних та інформаційних технологій. Вони пов'язані з передачею та програмованим засвоєнням певної інформації з боку споживача. Завдяки ним формуються нові потреби, що оформлюються, у свою чергу, в соціальне замовлення до фундаментальної і прикладної науки на нові дослідження, які можуть стати основою для новітніх, досконаліших технологій [4].

Сучасні технології, і виробничі, і соціогуманітарні, чинять небезпечний тиск на психіку людини: це безконтрольна інформаційна дія з боку сучасних засобів масової інформації і комунікації; прискорення ритмів і темпів життя; занурення у віртуальну реальність комп'ютерних ігор і глобальної мережі. Виникають нові види захворювань і залежностей (ігроманія, Інтернет-залежність та ін.), що ведуть до специфічних проявів втоми центральної нервової системи і нервового виснаження. Високі технології сприяють руйнуванню екзистенціальних підстав людини, що виявляється в руйнуванні цілісності його внутрішнього світу, ціннісних орієнтацій і т.п.

Висновки

У разі високих соціогуманітарних технологій мова йде не про «олюднення» техніки і технологій, а про технології, які призначені для зміни людської свідомості, як індивідуальної, так і масової (політичні технології, PR-технології, технології реклами, бізнес-технології та ін.). Основу соціогуманітарних технологій складають управлінські технології. Основне призначення соціогуманітарних технологій – це така дія на свідомість, яка має на меті досягнення певних дій. Вони виступають|вирушають| основою так званої індустрії свідомості – [досимогутньої|галузі, спрямованої|спрямованої] на маніпулювання|свідомістю споживача інформації. Вони здатні|здібні| руйнувати| механізми саморегуляції соціуму і людини. Соціогуманітарні є синтезом науки, мистецтва і технологічного знання [5]. Вони все більше стають інтелектуальним ресурсом, який дозволяє не лише вивчати і прогнозувати різні соціальні зміни, але й дають реальні інструменти для надання ефективної дії на соціальний простір і отримання прогнозованого соціального результату.

Список літератури

1. Глобалистика: Энциклопедия / Гл. ред. И.И. Мазур, А.Н. Чумаков. – М.: Радуга, 2003. – 1328 с.
2. Тоффлер Э. Третья волна. – М.: Изд-во АСТ, 1999. – 784 с.
3. Лопатина Н. Маркетинг как социальная технология: поиск новых методологических подходов // Маркетинг. – 2001. – № 2(57). – С. 17-25.
4. Жукова Е.А. Hi-Tech: феномен, функции, формы / Под ред. И.В. Мелик-Гайказян. – Томск: Изд-во Томского гос. пед. ун-та, 2007. – 376 с.
5. Жукова Е.А. Философские последствия Hi-Tech во времена Hi-Tech // Труды Института теории образования Томского гос. пед. ун-та / Под ред. В.А. Дмитриенко. – Вып. 2. – Томск, 2006. – С. 18-19.

М.В. Оноприенко

СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: РОЛЬ В ЗНАНИЕВОМ ОБЩЕСТВЕ

В последние десятилетия среди новейших технологий выделяют появление специфических социально-гуманитарных технологий. Природа этих технологий пока мало изучена, существует значительная путаница в их понимании. В этих технологиях соединено противоречие: с одной стороны, они направлены на «очеловечивание» техники и технологий, с другой – это технологии манипулирования сознанием. Разработка этих технологий осуществляется на основе новейшего социально-гуманитарного знания.

M. Onopriyenko

SOCIAL HUMANITARIAN TECHNOLOGIES: ROLE IN THE KNOWLEDGE SOCIETY

In the last decades among the newest technologies picks out an emersion of specific social-humanitarian technologies. The character of these technologies is not enough researched, and there is a considerable confusion in their understanding. There is a contradiction in these technologies: on the one hand they refer to «humanize» technique and technologies, from the other hand, these are technologies of consciousness manipulation. The development of these technologies accomplished on the basis of the newest social humanitarian knowledge.